Κορνήλιος Καστοριάδης: Αν Πρόκειται να Υπάρξει μια Δημοκρατική Ευρώπη

Μετάφραση για το περιοδικό «Βαβυλωνία»: Κωνσταντίνος Μερσινιάς, Αλέξανδρος Σχισμένος.

Η συγκεκριμένη συνέντευξη του Κορνήλιου Καστοριάδη δόθηκε στο ACTA Foundation (Fundació per a les idees i les arts) και δημοσιεύθηκε στον συλλογικό τόμο "Europes: Els Intellectuals i la Qüestió Europea" (1993), σελ. 343-48. Μεταφράσθηκε, επιμελήθηκε και δημοσιεύθηκε στην Αγγλική ανώνυμα και δωρεάν στο Διαδίκτυο τον Μάρτιο του 2011.

Κ. Καστοριάδης: Πριν να απαντήσω στις ερωτήσεις που τέθηκαν από την ACTA, φαίνεται απαραίτητο να αποσαφηνιστούν 3 κεντρικές ιδέες, οι οποίες καθορίζουν ή έστω θα έπρεπε να καθορίζουν κάθε πολιτικό αναστοχασμό σχετικά με τη σημερινή Ευρώπη. Εντός των [χρονικών] ορίων που τίθενται, αυτό μπορεί να γίνει μόνο με έναν συνοπτικό –και γι' αυτό δογματικό– τρόπο.

Α. Σχεδόν όλες οι ανθρώπινες κοινωνίες πάντοτε έχουν θεσπιστεί στη βάση της ετερονομίας ή διαφορετικά, πράγμα που βέβαια σημαίνει το ίδιο, στη βάση της κλειστότητας των σημασιών. Η θέσμιση της κοινωνίας (ο νόμος, δηλαδή, με την γενικότερη έννοια του όρου) τίθεται ως ανέγγιχτη, αφού πηγάζει από μια πηγή που υπερβαίνει τη ζώσα κοινωνία: τον θεό, τους θεούς, τους «ήρωες», τους πρόγονους αλλά, και σε μια νεωτερική εκδοχή, τους Νόμους της Φύσης, της Αιτιότητας και της Ιστορίας. Την ίδια στιγμή, το μάγμα των κοινωνικών φαντασιακών σημασιών, που, μέσω της θέσμισης του κρατάει την κοινωνία ενωμένη και δημιουργεί έναν κόσμο δι' εαυτό, βρίσκεται εδώ κλεισμένο: παρέχει απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματα που ανακύπτουν εντός του πλαισίου του αλλά δεν μπορεί να

αμφισβητηθεί αυτό το ίδιο. Έτσι, τα άτομα μεγαλώνουν και εκπαιδεύονται μέσω αυτών των νόμων και αυτών των σημασιών κατά τρόπο, που το να αμφισβητηθεί το ένα ή το άλλο –από τα άτομα αυτά– είναι αδιανόητο – ψυχικά και από πνευματική σκοπιά, σχεδόν αδύνατο.

Στη γνωστή Ιστορία, αυτή η κατάσταση πραγμάτων έχει διαρραγεί αληθινά μόνο στην Ευρώπη και αυτό έχει συμβεί δύο φορές: πρώτα στην Αρχαία Ελλάδα και έπειτα στη Δυτική Ευρώπη. Μόνο σε αυτές τις δυο κοινωνίες παρατηρεί κανείς τη γέννηση και την αναγέννηση της δημοκρατικής πολιτικής δραστηριότητας ως μια αμφισβήτηση των εγκαθιδρυμένων θεσμών υπό την αιγίδα του ερωτήματος «Τι είναι δίκαιο» και της φιλοσοφίας ως μία αμφισβήτηση των κληρονομημένων σημασιών υπό την αιγίδα του ερωτήματος «Τι είναι αλήθεια», και εν τέλει και ιδιαιτέρως τη σύζευξη και την αμοιβαία γονιμοποίηση των δύο αυτών δραστηριοτήτων, ακόμη και αν σχεδόν πάντα παρέμεινε έμμεση. Είναι σε αυτές τις δύο κοινωνίες, που το πρόταγμα της ατομικής και συλλογικής αυτονομίας γεννήθηκε, το ένα αδιανόητο χωρίς το άλλο.

Υπό αυτή την οπτική, η Ευρώπη έχει πάψει από πολύ καιρό να αποτελεί μια γεωγραφική ή εθνοτική οντότητα. Με τη λέξη «Ευρώπη» υποδηλώνεται η κατάσταση μίας κοινωνίας, στην οποία οι άνθρωποι και οι κοινότητες είναι ελεύθερες ως προς το σκέπτεσθαι και ως προς το θέτειν τους νόμους τους και είναι ικανές να αυτοπεριορίζονται εντός και διαμέσου της ελευθερίας αυτής.

Β. Και όμως, το πρόταγμα της αυτονομίας έχει καταρρεύσει στην Ευρώπη –και σε ολόκληρη τη "δυτική" ζώνη του κόσμου– επί πολλές δεκαετίες. Η Ευρώπη υπήρξε επίσης η κοινωνία που γέννησε τον καπιταλισμό, ένα παρανοϊκό μα αποτελεσματικό πρόταγμα απεριόριστης εξάπλωσης της ψευδο-ορθολογικής ψευδο-κυριαρχίας που θέλει να επιβληθεί επί της φύσης και επί των ανθρώπινων όντων. Η αντίσταση στον καπιταλισμό, και γενικά, σε κάθε θέσμιση της κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία και την εκμετάλλευση κάποιων από άλλους, συστάθηκε

από το εργατικό κίνημα, όμως αυτή την αντίσταση κατέσχεσε ο Μαρξισμός – Λενινισμός – Σταλινισμός για να κορυφωθεί στις πιο τερατώδεις μορφές ολοκληρωτισμού, ο οποίος [ολοκληρωτισμός] είναι επίσης ευρωπαϊκή δημιουργία. Η κατάρρευση του κομμουνιστικού ολοκληρωτισμού στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, που ψευδώς και απατηλώς έχει παρουσιαστεί σαν θρίαμβος και δικαίωση του καπιταλισμού, ενισχύει επί του παρόντος [1993] την απάθεια και ιδιώτευση των πληθυσμών, που έχουν ήδη, σαν συνέπεια της αποσάθρωσης του εργατικού κινήματος, βολευτεί σε μία ζωή καταναλωτισμού και τηλεοπτικής αποχαύνωσης.

Η σύγχρονη Δυτική Ευρώπη, όπως ολόκληρη η Δύση, χαρακτηρίζεται από την απίσχναση της πολιτικής και κοινωνικής σύγκρουσης, την αποσύνθεση μιας πολιτικής κοινωνίας που έχει θρυμματιστεί σε λόμπι και κυριαρχείται από γραφειοκρατικά κόμματα, την εξάπλωση της ανευθυνότητας, την επιταχυνόμενη καταστροφή της φύσης, των πόλεων και του ανθρώπινου ήθους, τον γενικευμένο κομφορμισμό, την εξαφάνιση της φαντασίας και της πολιτιστικής και πολιτικής δημιουργικότητας, την κυριαρχία σε όλους τους τομείς της εφήμερης μόδας, των διανοητικών έτοιμων φαγητών και των οικουμενικών σκουπιδιών. **Πίσω από την πρόσοψη των «δημοκρατικών» θεσμών, που είναι τέτοιοι μόνο κατ' όνομα, οι ευρωπαϊκές κοινωνίες είναι κοινωνίες φιλελεύθερης ολιγαρχίας, στις οποίες τα κυρίαρχα στρώματα αποδεικνύονται ολοένα και περισσότερο ανίκανα να διαχειριστούν το δικό τους σύστημα, σύμφωνα με το δικό τους, ορθώς νοούμενο, συμφέρον.**

Γ. Η συνταγματική συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας αναλήφθηκε και κυριαρχείται μέχρι τώρα, από πολιτικές και διευθυντικές γραφειοκρατίες χωρίς καμία λαϊκή συμμετοχή. Όσο αυτό ισχύει, η «Ευρώπη» που θα προκύψει θα είναι απλώς μία μάζωξη εθνικιστικών καπιταλιστικών κοινωνιών στη σκιά του πολιτικο-γραφειοκρατικού μηχανισμού, ακόμη περισσότερο απομακρυσμένη από τους πολίτες, που θα γίνει ακόμη περισσότερο άγαρμπη και ανεύθυνη από ό,τι είναι τώρα [1993].

Μόνο η ανάδυση ενός ευρέως δημοκρατικού και ριζοσπαστικού

λαϊκού κινήματος, που θα αμφισβητήσει εμπράκτως τις υπάρχουσες δομές στα εκάστοτε Κράτη, θα μπορούσε να δώσει ένα άλλο περιεχόμενο στην «ευρωπαϊκή οικοδόμηση» και να την μετατρέψει σε μία δημοκρατική ομοσπονδία από εμπράκτως αυτοκυβερνόμενες πολιτικές οντότητες. Οι απαντήσεις μου στις παρακάτω ερωτήσεις που τέθηκαν στοιχειοθετούνται υπό την υπόθεση –όσο αδύνατη και αν φαίνεται– ότι ένα τέτοιο κίνημα θα υπάρξει και θα νικήσει. Πέραν αυτής της υπόθεσης, το ζήτημα είναι, σύμφωνα με τη γνώμη μου, απλώς κοινωνιολογικού ενδιαφέροντος και όχι πολιτικού.

– Αν η διαδικασία προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση ενισχυθεί και ενδυναμωθεί ποιο μοντέλο ενοποίησης θα έπρεπε να ακολουθηθεί; Ποιες θα έπρεπε να είναι οι κυρίαρχες διαστάσεις (πολιτιστικές, πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές); Ποιες θα έπρεπε να είναι οι θεμελιώδεις οντότητες αυτής της ενοποίησης; Τα υπάρχοντα κράτη; Τα έθνη, με ή δίχως κράτος; Οι πολιτισμικές κοινότητες; Οι περιοχές;

Αν πρόκειται να υπάρξει δημοκρατική Ευρώπη, μπορεί να θεμελιωθεί μόνο στην αυτοκυβέρνηση. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις διαστάσεις των κοινωνικών και πολιτικών κοινοτήτων της σύγχρονης εποχής, και συγκεκριμένα μιας Ευρώπης με 350 εκατομμύρια κατοίκους, η αυτοκυβέρνηση απαιτεί τη μέγιστη δυνατή αποκέντρωση και τη θέσμιση τοπικών πολιτικών κοινοτήτων σε μια κλίμακα στην οποία η άμεση δημοκρατία θα μπορούσε πραγματικά να λειτουργήσει με αποτελεσματικό τρόπο. Η άμεση δημοκρατία δεν σημαίνει δημοκρατία που λειτουργεί μέσω των σφυγμομετρήσεων ή των τηλεφωνικών γραμμών των καναλιών, όπως υπονοεί η πρόσφατη διαστρέβλωση του όρου στη Γαλλία, αλλά μάλλον τη συμμετοχή όλων των πολιτών στη δημιουργία όλων των σημαντικών αποφάσεων, στην εφαρμογή αυτών των αποφάσεων, καθώς και στη διαχείριση των τρεχουσών δημόσιων υποθέσεων από επιτροπές λαϊκά εκλεγμένων εκπροσώπων που μπορούν να ανακληθούν ανά πάσα στιγμή.

Η πιθανότητα της ανάκλησης των εκπροσώπων δίνει λύση στο ψευδές δίλημμα μεταξύ της «αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας», από τη μία, –όπου οι «αντιπρόσωποι» στην πραγματικότητα αποστερούν

τους «αντιπροσωπευομένους» από κάθε εξουσία– και της «επιτακτικής εντολής», από την άλλη, –όπου οι εκπρόσωποι θα μπορούσαν να αντικατασταθούν από μηχανήματα καταμέτρησης ψήφων.

Το μέγεθος αυτών των τοπικών πολιτικών κοινοτήτων θα έπρεπε να είναι της τάξης των 100.000 κατοίκων το πολύ (το μέγεθος δηλαδή μιας μεσαίας πόλης, ενός παρισινού τομέα ή μιας αγροτικής περιοχής περίπου είκοσι χωριών). Είκοσι ή τριάντα τέτοιες κοινότητες θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν σε μια κοινότητα δεύτερου επιπέδου (περίπου στο μέγεθος των σημερινών περιφερειών στην Ισπανία, την Ιταλία ή τη Γαλλία). Αυτές οι κοινότητες, θα μπορούσαν με τη σειρά τους να ομαδοποιηθούν σε «εθνικές» κοινότητες, στον βαθμό που το «έθνος» θα παρέμενε σχετικό με όσα συζητάμε, οι οποίες θα ενώνονταν τελικά στο πλαίσιο μιας Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας. Σε καθένα από αυτά τα επίπεδα, θα έπρεπε να επικρατεί η αρχή της άμεσης δημοκρατίας: όλες οι αποφάσεις που κατά κύριο λόγο επηρεάζουν τους πληθυσμούς ενός συγκεκριμένου επιπέδου θα έπρεπε να λαμβάνονται με άμεση ψήφο από τους ενδιαφερόμενους πληθυσμούς, μετά από πληροφόρηση και διαβούλευση.

Έτσι, για παράδειγμα, οι νόμοι της ομοσπονδίας θα έπρεπε να αποφασιστούν με δημοψήφισμα στο επίπεδο της ομοσπονδίας. Και σε όλα τα επίπεδα, οι επιτροπές των λαϊκά εκλεγμένων εκπροσώπων, που θα παρέμεναν ανακλητοί ανά πάσα στιγμή, θα είχαν μόνο δευτερεύουσες εξουσίες που θα αφορούσαν στην εκτέλεση των δημοκρατικά ειλημμένων αποφάσεων και στη διαχείριση των τρεχουσών υποθέσεων. Σε όλα τα επίπεδα, το κυρίαρχο αξίωμα θα πρέπει να είναι: καμία εκτέλεση των αποφάσεων χωρίς συμμετοχή στην παραγωγή των αποφάσεων.

Είναι φανερό ότι, αν αναπτυσσόταν ένα λαϊκό κίνημα επαρκώς δυνατό και ριζοσπαστικό ώστε να απαιτήσει μια Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία, θα δημιουργούσε πολύ πιο πλούσιες και πολύ πιο καινοτόμες μορφές πολιτικής συνύπαρξης και συνεργασίας από αυτές που προσπαθώ εδώ να περιγράψω σε αδρές γραμμές. Αυτή η περιγραφή θα πρέπει να εκληφθεί απλώς ως μία απεικόνιση μιας

πιθανής συγκεκριμενοποιημένης εκδήλωσης των δημοκρατικών αρχών.

Είναι επίσης φανερό ότι, αντίθετα με ό,τι συμβαίνει τώρα, η πολιτική διάσταση θα έπρεπε να είναι η κεντρική διάσταση κάθε προσπάθειας προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Χωρίς αυτή τη διάσταση, η «Ευρώπη» θα είναι, στην καλύτερη περίπτωση, απλώς μία ζώνη οικονομικής ενοποίησης με ακέραιες τις θεσμισμένες δομές. Τελικά, είναι επίσης φανερό ότι μια τέτοια πολιτική αλλαγή δεν θα μπορέσει να συμβεί αν δεν συμπεριλάβει γρήγορα και τις άλλες διαστάσεις της θέσμισης της κοινωνίας: την οικονομία, την κοινωνική αλληλεγγύη, την παιδεία, τον πολιτισμό και ούτω κάθε εξής.

– Θεωρείτε ότι υπάρχει ευρωπαϊκή κουλτούρα; Για να το θέσουμε αλλιώς, η πολιτιστική ποικιλότητα που υπάρχει στη σημερινή Ευρώπη προωθεί την Ευρωπαιοποίηση ή την εμποδίζει;

Η ενότητα της ευρωπαϊκής κουλτούρας από τον Μεσαίωνα υπάρχει πέραν κάθε αμφιβολίας. Ωστόσο, επί αιώνες, έχει επίσης υπάρξει, όπως ξέρετε, μία ανάπτυξη εθνικών (ή περιοχικών) κουλτουρών, που συμβαδίζει με τον θρίαμβο των καθομιλουμένων γλωσσών επί της Λατινικής και την εγκαθίδρυση περισσότερο ή λιγότερο "εθνικών" κρατών. Αυτό δεν εμπόδισε αυτή την αναπτυσσόμενη ποικιλομορφία να αποτελέσει μία τρομερή πηγή αμοιβαίου εμπλουτισμού, τουλάχιστον ήδη από τον 14ο αιώνα (για να μην πάμε πριν από τον Πετράρχη), και έχει παραμείνει τέτοια, παρά τις εχθρότητες, τους πολέμους και τις κτηνωδίες που διαπράχθηκαν από κάποιους ενάντια σε άλλους, που έχουν, ως τώρα, προκαλέσει μόνο σύντομες εκλείψεις.

Στο πεδίο της φιλοσοφίας και των επιστημών, υπάρχει μόνο μία ευρωπαϊκή κουλτούρα (ακόμη και αν στη φιλοσοφία υπάρχουν κάποιες φορές "εθνικά στυλ"). Στο πεδίο της λογοτεχνίας και των τεχνών θα έπρεπε να υποθέσουμε ότι οι αναγνώστες είναι αναλφάβητοι, αν ασχολούμασταν με τη σύνταξη (που είναι στην πραγματικότητα αδύνατη) μιας λίστας των διασταυρούμενων γονιμοποιήσεων χωρίς τις οποίες καμία εθνική κουλτούρα στην

Ευρώπη δεν θα ήταν αυτό που είναι και πιθανώς δεν θα υπήρχε καν. Μόνο δύο σημεία μου φαίνεται ότι επιδέχονται συγκεκριμένη έμφαση.

Η αμοιβαία γονιμοποίηση για την οποία μιλώ δεν είναι ούτε ένα σύνολο παθητικών "επιρροών", ούτε ένα αγροτικό προϊόν του ευρωπαϊκού εδάφους, ούτε ένα μηχανικό αποτέλεσμα της χωρικής εγγύτητας. Αυτή η εγγύτητα δεν είναι παρά μία εξωτερική συνθήκη, που με κανέναν τρόπο δεν είναι ικανή συνθήκη. Η διασταυρούμενη γονιμοποίηση έχει βασικά προκύψει από αυτό το άνοιγμα κάθε κουλτούρας και κάθε δημιουργικού ατόμου σε άλλες κουλτούρες και τα άλλα έργα που παράχθηκαν σε αυτή τη ζώνη από μία μόνιμη αφύπνιση μπροστά στην ομορφιά και την αλήθεια που δημιουργήθηκε αλλού. Αυτό το άνοιγμα είναι το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής κουλτούρας και πηγαίνει πολύ μακρύτερα από τα κάθε φορά δεδομένα χωρικά και χρονικά σύνορα, όπως φαίνεται από την μοναδική σχέση της Ευρώπης προς το (Ελληνικό, Ρωμαϊκό, Μεσαιωνικό) παρελθόν της, το οποίο, μέσω της διαρκούς δημιουργικής επανερμηνείας του, που άρχισε στην Αναγέννηση, παραμένει διαρκώς παρόν, και επιπλέον από την μοναδική της σχέση με τον χωρικά εξωτερικό της κόσμο.

Από όλους τους γνωστούς μεγάλους πολιτισμούς της ανθρώπινης Ιστορίας, ο ευρωπαϊκός πολιτισμός –και αυτό ισχύει ήδη από τον Ηρόδοτο– είναι ο μόνος που σχεδόν διαρκώς (εκτός από την παρέκβαση των Χριστιανικών Μέσων Χρόνων) έχει δείξει ένα παθιασμένο ενδιαφέρον για την ύπαρξη και τις δημιουργίες των άλλων. Σε αντίθεση με τους υπόλοιπους μεγάλους πολιτισμούς –την Ινδία, την Κίνα, την Ιαπωνία, το Ισλάμ– υπήρξε ο μόνος που δεν κλείστηκε στον εαυτό του και ο μόνος για τον οποίο θα μπορούσε να πει κανείς ότι δεν ήθελε να του είναι ξένο οτιδήποτε είναι ανθρώπινο. Υπ' αυτή την έννοια, μπορεί κανείς να αναγνωρίσει, πέρα από το συγκεκριμένο περιεχόμενο των πολιτικών και φιλοσοφικών του δημιουργιών, τον οικουμενίστικο χαρακτήρα του.

Από την άλλη, είναι προφανές ότι η ανάπτυξη των εθνών-κρατών συμβαδίζει με μία πολιτιστική κλειστότητα στο επίπεδο που

εξαρτάται από το Κράτος, δηλαδή τη γενική παιδεία, ένα επίπεδο του οποίου η σημασία είναι αποφασιστική σε κάθε περίπτωση, και ιδιαίτερα διότι, εμμέσως αλλά με δύναμη, καθορίζει το πολιτικό μέλλον των ανθρώπων. Σε κάθε χώρα, αυτή η παιδεία επικεντρώνεται αποκλειστικά στην κουλτούρα της χώρας και, πιο συγκεκριμένα, στην "εθνική" της λογοτεχνία. Είναι χαρακτηριστικό και ανησυχητικό, ότι κάποιος μπορεί σήμερα να ολοκληρώσει τη δευτερεύουσα εκπαίδευση και ακόμη και την πανεπιστημιακή στη Γαλλία (και πιστεύω ότι αυτή η κατάσταση είναι παρόμοια και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες) χωρίς να έχει διαβάσει μια αράδα του Θερβάντες, του Δάντη, του Σαίξπηρ, του Γκαίτε, του Κάφκα ή του Ντοστογιέφσκι (των οποίων τα ονόματα κάποιος απλώς θα έχει, στην καλύτερη, συναντήσει σε κάποιο μάθημα ιστορίας).

Όσο για τους Έλληνες και Λατίνους κλασικούς, δεν έχει νόημα καν να τους αναφέρουμε. Είναι σχεδόν ταυτολογία να πούμε ότι μια κουλτούρα μπορεί να υπάρξει μόνο αν ριζώνει σε μία ζωντανή γλώσσα και ότι το προνομιακό όχημα μιας γλώσσας είναι η λογοτεχνία. Αλλά είναι ανόητο να προχωράμε ως εάν η γνώση αυτής της λογοτεχνίας θα έπρεπε να συνοδεύεται από τον αποκλεισμό όλων των άλλων (και το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί για τα υπόλοιπα, εκτός Ευρώπης, μεγάλα έργα).

Συμπερασματικά, η πολιτιστική ποικιλομορφία των ημερών μας θα μπορούσε να εμποδίσει την ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας μόνο εάν, απιστώντας στο ίδιο το πνεύμα του ευρωπαϊκού πολιτισμού, τα ευρωπαϊκά προγράμματα σπουδών συνεχίσουν να αποκλείουν οτιδήποτε δεν είναι "εθνικό".

– Οι εθνοτικές κοινότητες χωρίς κράτος –όπως είναι η Καταλωνία, αλλά και άλλες– θα διαλυθούν ή θα επαναβεβαιωθούν στη διαδικασία της ενοποίησης; Ποια θα ήταν η επιθυμητή εξέλιξη και με ποιον τρόπο θα μπορούσαν να συμμετέχουν στην ενοποίηση;

Κανείς δεν μπορεί να απαντήσει σε αυτό το ερώτημα εάν οι εθνοτικές κοινότητες δίχως κράτος (ή ακόμη και αυτές με

κράτος) θα διαλυθούν ή θα επαναβεβαιωθούν στη διαδικασία της ενοποίησης. Όμως μία δημοκρατική ομοσπονδία, με τα χαρακτηριστικά που σκιαγραφήσαμε παραπάνω, σίγουρα θα περιελάμβανε ένα μεγάλο ποσοστό διευκόλυνσης, για τέτοιες κοινότητες, ώστε να βοηθηθούν να οργανωθούν με όλη την αυτονομία που επιθυμούν εντός της ομοσπονδίας. Με αυτό κατά νου, το ερώτημα της επιθυμητής εξέλιξης των υπαρχουσών εθνοτικών οντοτήτων (με ή δίχως κράτος) φέρνει ένα αξεδιάλυτο δεσμό αντινομιών.

Η αρχή της ατομικής και συλλογικής αυτονομίας υποδηλώνει ότι κάθε κοινότητα που επιθυμεί κάτι τέτοιο, με πλήρη επίγνωση των σχετικών γεγονότων, θα μπορεί να αυτο-οργανώνεται σύμφωνα προς την πολιτική μορφή που επιθυμεί να έχει (συνεπώς, ακόμη και το έθνος-κράτος). Όμως, σε μια άλλη σύνδεση, αυτό το ίδιο το πολιτικό πρόταγμα της αυτονομίας, που απευθύνεται σε κάθε ανθρώπινο ον και κάθε ανθρώπινη συλλογικότητα, υποδηλώνει, μέσω του οικουμενισμού που είναι συνυπόστατός της, μία υπέρβαση του φαντασιακού του έθνους-κράτους και μία επαναφομοίωση των εθνοτήτων σε μία ευρύτερη κοινότητα, που, εν τέλει, αγκαλιάζει ολόκληρη την ανθρωπότητα.

Την ίδια στιγμή, στην πραγματικά ενεργή ιστορική πραγματικότητα, το φαντασιακό του έθνους και του ένθους-κράτους απέχει από το να υποχωρεί, και ακόμη φαίνεται, όπως δείχνουν τα πρόσφατα γεγονότα στην Ανατολική Ευρώπη [σ.τ.μ. μετά τη διάλυση του σοβιετικού μπλοκ] αλλά επίσης και σε ολόκληρη της υδρόγειο, να αναβιώνει και να ενισχύεται σαν το μοναδικό καταφύγιο για άτομα που εξατομικεύονται από τη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία και αποπροσανατολίζονται από την κατάρρευση των σημασιών και των αξιών που χαρακτηρίζει αυτή την κοινωνία. Τέλος, δεν γνωρίζουμε και δεν μπορούμε να συλλάβουμε μια κουλτούρα δίχως ρίζωμα σε μία συμπαγή γλώσσα, η οποία να είναι μία ζώσα, καθημερινή γλώσσα και όχι απλώς μια εμπορική ή διοικητική lingua franca.

Ο εξελληνισμός της ανατολικής Μεσογείου που ξεκίνησε με τον Αλέξανδρο, ο εκλατινισμός της δυτικής Μεσογείου υπό την

ρωμαϊκή κυριαρχία, και ο εξαραβισμός των εξισλαμισμένων πληθυσμών μετά τον 7ο αιώνα προσφέρουν κάποια παραδείγματα. (Και το ελβετικό αντιπαράδειγμα δεν είναι πράγματι αντιπαράδειγμα διότι, παρ' όλο που η Ελβετία έχει πολιτικά υπάρξει ικανή να διαφυλάξει την ενότητά της για αιώνες, πολιτισμικά τα τρία κύρια μέρη της ήταν πάντοτε στραμμένα και τρέφονται από τις γειτονικές Γερμανική, Γαλλική και Ιταλική κουλτούρα).

Ενώ η Αγγλική (ή καλύτερα η Αγγλο-αμερικάνικη) συνεχώς περισσότερο παίζει τον ρόλο της προαναφερθείσας lingua franca, φαίνεται δύσκολο να οραματιστούμε μία "αγγλοποίηση" της Ευρώπης και αδύνατο να δεχτούμε την εξαφάνιση, ως πολιτισμικές γλώσσες, τόσο όμορφων, πλούσιων και ιστορικά φορτισμένων γλωσσών, όπως είναι οι υπαρκτές σήμερα ευρωπαϊκές γλώσσες.

Καθώς περιμένουμε την Ιστορία να επιτελέσει το έργο της, του οποίου τον προσανατολισμό και τις συνέπειες θα ήταν παιδιάστικο να θέλουμε να σκιαγραφήσουμε ή να προβλέψουμε, θα υποστήριζα μία λύση που, ακόμη μιλώντας από την σκοπιά μιας δημοκρατικής Ευρώπης, θα υιοθετούταν ως lingua franca της ευρωπαϊκής ομοσπονδίας, αντί για κάποια τεχνητή γλώσσα, μία ζώσα (και η Αγγλική, για διάφορους λόγους, δείχνει η πιο κατάλληλη για αυτόν τον ρόλο), ενώ οι ιδιαίτερες πολιτισμικές γλωσσικές κοινότητες θα συνέχιζαν να αναπτύσσονται.

Κι όμως, δεν θα μπορούσαμε να ολοκληρώσουμε αυτές τις λίγες σκέψεις χωρίς να υπογραμμίσουμε –επί τη ευκαιρία, όπως έτυχε, της τελευταίας ερώτησης– τη σημασία ενός μέγιστου εμποδίου στον δρόμο της ευρωπαϊκής ομοσπονδίας: την τρομερή επιμονή του φαντασιακού του έθνους-κράτους, που φαίνεται να δείχνει ότι οι λαοί που έχουν ήδη συγκροτηθεί σε κράτη δεν είναι με κανέναν τρόπο διαθέσιμοι να εγκαταλείψουν την «εθνική κυριαρχία», ενώ οι υπόλοιποι είναι ιδιαιτέρως προκατειλημμένοι με την ιδέα να αποκτήσουν μία μορφή «ανεξάρτητου» κράτους με όποιο κόστος και με όποιο περιεχόμενο.

Για όσο καιρό τα πράγματα παραμένουν ως έχουν, η «Ευρώπη» θα

συρρικνώνεται σε μία γραφειοκρατική δομή, που κάπως θα τίθεται επικεφαλής και θα επιβλέπει τα εθνικά κράτη, και θα είναι μάταιο να μιλούμε για «ευρωπαϊκή ολοκλήρωση».

Το παρόν κείμενο δημοσιεύτηκε στο Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 19